

ירושת האשה כמשל

אחד התחומים בהם בולט הפער בין מוסר עכשווי וערכיו לבין מסורת ההלכה הוא תחום הירושה. כדי להיטיב את נקודת המוצא לפניכם משהו מן החוק הישראלי בנ"ל:

יורשים מבני המשפחה

10. יורשים על פי דין הם:

- (1) מי שהיה במות המוריש בן-זוג;
- (2) ילדי המוריש וצאצאיהם, הוריו וצאצאיהם, הורי הוריו וצאצאיהם (בחוק זה - קרובי המוריש).

זכויות הירושה שלהם יהיו לפי האמור בפרק זה.

זכות הירושה של בן זוג (תיקון מס' 4) תשל"ו-1976 (תיקון מס' 7) תשמ"ה-1985

11. (א) בן-זוג של המוריש נוטל את המיטלטלין כולל מכוננית נוסעים השייכים, לפי המקובל ולפי הנסיבות, למשק הבית המשותף, ונוטל משאר העזבון –

- (1) אם הניח המוריש ילדים או צאצאיהם או הורים - הצי;
- (2) אם הניח המוריש אחים או צאצאיהם או הורי הורים - שני שלישים, ובלבד שאם ערב מותו של המוריש היה בן הזוג נשוי לו שלוש שנים או יותר וגר עמו אותה שעה בדירה הכלולה, כולה או חלקה, בעזבונו, יטול בן-הזוג את כל חלקו של המוריש בדירה האמורה, ושני שלישים מהנותר משאר העזבון; נוסה לבחון כמה מן ההיבטים המצויים בענין ונראה לאן נגיע. נפתח בהתחלה:

במדבר כז

(א) ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת מנשה בן יוסף

ואלה שמות בנותי מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה: (ב) ותעמדנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני

הנשיאם וכל העדה פתח אהל מועד לאמר: (ג) אבינו מת במדבר והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ידוד

בעדת קרח כי בחטאו מת ובנים לא היו לו: (ד) למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן תנה לנו אחזה

בתוך אחי אבינו: (ה) ויקרב משה את משפטן לפני ידוד:

(ו) ויאמר ידוד אל משה לאמר: (ז) בן בנות צלפחד דברת נתן תתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם והעברת

את נחלת אביהן להן: (ח) ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו: (ט)

ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו: (י) ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו: (יא) ואם אין אחים

לאביו ונתתם את נחלתו לשאר הקרוב אליו ממשפחתו וירש אתה והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר

צוה ידוד את משה:

שימו לב לנקודות הבאות:

1. מה מניע את בנות צלפחד? כיצד הן פועלות?
2. מה היחס בין תביעת בנות צלפחד לבין פרשת נחלות?
3. רשימת היורשים: האם לא חסר מישהו? האם ניתן להצביע לאור רשימה זו במעגלי ירושה.

לפי האמור בנ"ל כאשר יש בן בת לא יורשת. ענין זה זוכה להערה שיש בה בטחון ויש בה אירוניה בספור הבא:

שבת קטז

אימא שלום דביתהו [=אשתו] דרבי אליעזר אחתיה [=אחותו] דרבן גמליאל הואי. הוה ההוא פילוסופא בשבבותיה [=בשכונתם] דהוה שקיל שמא דלא מקבל שוחדא, בעו לאחוכי ביה [=ללעוג לו]. אעיילא ליה שרגא דדהבא [=נר של זהב] ואזול לקמיה אמרה ליה בעינא דניפלגי לי בנכסי דבי נשי [=אני רוצה לקבל חלק בנחלת אבותי]. אמר להו פלוגו. אמר ליה כתיב לן במקום ברא [=בן] ברתא [=בת] לא תירות [=תירש]. אמר ליה מן יומא דגליתון מארעכון איתנטלית אורייתא דמשה ואיתיהיבת ספרא אחריתי וכתיב ביה ברא וברתא כחדא ירתון. למחר הדר עייל ליה איהו חמרא לובא [=חמור לובי]. אמר להו שפילית לסיפיה דספרא [=הסתכלו בסוף הספר] וכתב ביה אנא לא למיפחת מן אורייתא דמשה אתיתי ולא לאוספי על אורייתא דמשה אתיתי וכתיב ביה במקום ברא ברתא לא תירות. אמרה ליה נהור נהורין כשרגא אמר ליה רבן גמליאל אתא חמרא ובטש לשרגא [=בא החמור ורמס את הנר]:

מה משמעותו הפוליטית של הספור? מה הוא אומר על ההנחייה שבת לא יורשת במקום בניים? לחוק התורה הוצעו במהלך הדורות מספר תיקונים, נבחן אותם אחד לאחד.

תיקון שני - מזונות

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קלט - קמ

מי שמת והניח בנים ובנות, בזמן שהנכסים מרובין - הבנים יירשו והבנות יזונו, נכסים מועטין - הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים; אדמון אומר: בשביל שאני זכר הפסדתי וכו'. מאי קאמר? אמר אביי, הכי קאמר: בשביל שאני זכר וראוי אני לעסוק בתורה הפסדתי? אמר ליה רבא: אלא מעתה, מאן דעסיק בתורה הוא דירית, דלא עסיק בתורה לא ירית? אלא אמר רבא, הכי קאמר: בשביל שאני זכר וראוי אני לירש בנכסים מרובין - הפסדתי בנכסים מועטין? ומה ההלכה?

רמב"ם הלכות אישות פרק יט הלכה יז

מי שמת והניח בנים ובנות יירשו הבנים כל הנכסים והם זנין את אחיותיהם עד שיבגורו או עד שיתארסו, במה דברים אמורים בשהניח נכסים שאפשר שיוזנו מהם הבנים והבנות כאחד עד שיבגורו הבנות ואלו הן הנקראין נכסים מרובין, אבל אם אין בנכסים שהניח אלא פחות מזה מוציאין מהם מזונות לבנות עד שיבגורו ונותנין השאר לבנים, ואם אין שם אלא כדי מזון הבנות בלבד הבנות ניזונות מהן עד שיבגורו או עד שיתארסו והבנים ישאלו על הפתחים. שימו לב לפער ההולך ונוצר בין דין התורה לבין ההנחיות המעשיות.

תיקון שלישי - כתובת בנין דכרין

תקנת כתובת בנין דכרין היא חלק מתנאי הכתובה. הכתובה היא מסמך ההתחייבות של איש לאשתו. הסעיף הנ"ל קובע כי אף אם תלך האשה לעולמה לפני בעלה הרי שנכסיה וסכום כתובתה יישמרו לירשת בניה [במקרה שיש בנים מאשה אחרת]. ועל כך מעיר התלמוד:

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף נב עמוד ב - נג עמוד א

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: מפני מה התקינו כתובת בנין דכרין? כדי שיקפוץ אדם ויכתוב לבתו כבנו. ומי איכא מידי, דרחמנא אמר ברא לירות ברתא לא תירות, ואתו רבנן ומתקני דתירות ברתא? הא נמי דאורייתא הוא, דכתיב: +ירמיהו כ"ט+ קחו נשים והולידו בנים ובנות וקחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תנו לאנשים, בשלמא בנים בידיה קיימי, אלא בנתיה מי קיימן בידיה? הא קא משמע לן, דגלבשה וניכסה וניתב לה מידי, כי היכי דקפצי עלה ואתו נסבי לה.... רב פפא איעסק ליה לבריה בי אבא סוראה, אזיל למיכתב לה כתובתה, שמע יהודה בר מרימר, נפק אתא איתחזי ליה. כי מטו לפיתחא הוה קא מפטר מיניה, אמר ליה: ניעול מר בהדאי, חזייה דלא הוה ניהא ליה, אמר ליה: מאי דעתך? משום דאמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, לא תיהוי בעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לברא טבא, דלא ידיעא מאי זרעא נפיק מיניה, וכל שכן מברא לברתא, האי נמי תקנתא דרבנן היא, דאמר רבי יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי! אמר ליה: ה"מ מדעתיה, לעשויה נמי? א"ל: אטו מי קאמינא לך דעול ועשייה? עול ולא תעשייה קאמינא! אמר ליה: מעלאי דידי היינו עשייה. אכפייה ועול, אישתיק ויתיב. סבר 2

הוא מירתח רתח, כתביה לכל מאי דהוה ליה. לטוף אמר ליה: השתא נמי לא מישתעי מר? חיי דמר, לא שביקי מידי לנפשאי! אמר ליה: אי מינאי דידי, אפי' האי נמי דכתבת לא ניהא לי. א"ל: השתא נמי אהדר בי! א"ל: שוייה נפשך, הדרנא לא קאמינא...
 עמדו על המתח החריף שיש סביב תקנת בנין דכרין. מנין נובעת ההתנגדות? ומאין נובע הדין שמעורר את ההתנגדות?

תיקון רביעי – שטר חצי זכר

הרב ז"נ גולדברג – ירושת הבת (לחידוש מנהג שטר חצי זכר) תחומין ד עמ' 353-342

...בימינו כמעט נשתכחו דיני נחלות שציוותה התורה לחוקת משפט... ועוברים על מצות עשה של נחלות... מה שנוטלת הבת גזל הוא בידה. ואלה שהולכים לבית המשפט שדנים לפי חוקים זרים עוברים גם על איסור שאמרה תורה... אפילו אלה ההולכים לבית דין רבני, כיון שאין כח לבי"ד לדון דיני ירושה לפי דיני ישראל, על כרחך שהם דנים שלא כדין אלא שמקבלים קנין מהבן שמקנה חלק לבת... ונמצא שהקנין באונס... אינו מתנה...

וכדי לתקן כל זה לעני"ד יש לחזור ולהנהיג מה שהיה נהוג משנים קדמוניות לתת לבת שטר חצי זכר בעת הנישואין... מטרתו של שטר חצי זכר הוא להשאיר ירושה לבת שתטול מחצית ממה שמקבל בן זכר ושטר זכר שלם הוא שתטול חלק בירושה כבן זכר.

האם פתיחת דברי הרב גולדברג רומז לסופן? מדוע לא מופיע ההמשך הטבעי? מהו? לשם הברור נצטרך לשוב לתיקון הראשון. מהו? ראו הערה מן המדרש:

במדבר רבה (וילנא) פרשה כא ד"ה יב וכתוב ויקרב

...השיבו הקב"ה כן בנות צלפחד דוברות שהודה הקב"ה לדבורן...

להרחבת האופק יש להבין את ההגיון של ירושת התורה. ראו את שני המקורות הבאים בטבלה.

<p>ארץ חמדה – הרב ש' ישראל עמ' ס</p> <p>...כל עיקר סדר הירושה תלוי הוא בהסדר קבלת הנחלה בארץ ישראל, שממילא אין לראות את הירושה כאילו נמסרת מהמוריש ליורש, אלא כמקבל אותה בתור בן לאותו השבט...</p>	<p>ספר החינוך מצוה ת ד"ה ואל תחשוב</p> <p>ואל תחשוב שאמרי בזה שהמצוה היא שנעשה בענין הנחלה כאשר דנה התורה עליה, שארצה לומר שיהיה האדם מצווה מהאל לתת מה שיש לו ליורשו על כל פנים, כי האל ברוך הוא לא רצה להוציא נכסי האדם מרשותו שלא לעשות מהם כל חפצו בשביל יורשו כל עוד נשמתו בו כמו שיחשבו חכמי האומות, אבל הודיענו שזכות היורש קשור בנכסי מורישו, ובהסתלק כח המוריש מן הנכסים במותו מיד נופל עליהם זכות היורש, כענין השתלשלות היצירות שרצה היוצר ברוך הוא זה אחר זה מבלי הפסק. ורבותינו זכרונם לברכה יקראו לזכות החזק שיש ליורש בנכסי מורישו בלשון משמוש, כלשון אמרם בהרבה מקומות נחלה ממשמשת והולכת, כלומר, שזכות היורש במוריש כאילו הגופים דבוקים זה בזה. שכל היוצא מן האחד נופל על השני.</p>
---	--

ומשהו מן הרעיונות של החג של אתמול:

ר' צדוק - פרי צדיק ח"ג דף פ עמוד ב

והנה האנשים שהיו טמאים לנפש אדם היו אנשים צדיקים כמו שאמרו בגמרא (סוכה כה). או שהיו מישאל ואלצפן או שהיו נושאי ארונם של יוסף, והיו פטורין מן הדין מפסח ראשון מטעם עוסק במצוה ומה לחצם לקרב לפני משה רבינו ע"ה בצווחה רבה למה נגרע וגו' ומה היה הגרעון מצדם. אך צעקתם היה כי המה היו משתוקקים מאד לקיים מצות הקרבת הפסח בזמנו בתוך כלל ישראל ועל זה הצר להם מחד שלא זכו לגשת לקודש בתוך כלל ישראל במועדו, ועל זה השיב להם משה רבינו ע"ה עמדו ואשמעה וכמו שאמרו (ברכות כו ע"ב) אין עמידה אלא לשון תפלה, היינו התפללו להשם יתברך מעומק לבבכם על זה ועל ידי הצעקה והתשווקה שלכם תמשיכו דבר ה' אלי כמו שהמשיכו ישראל את התורה כולה בגודל תשווקתם ועל ידי זה אשמע מה יצוה ה' לכם, וכן היה כי פעלו בתפלתם התחדשות הדין מהקרבת פסח שני המרמז כי יש תקוה לכל נפש מישראל אפילו לטמא ושהיה בדרך רחוקה במזיד שהתרחק עצמו מלגשת אל הקודש ואפילו הכי עושה פסח שני וכמו שאמרו (שבת פט ע"ב) אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית כשלג ילבינו להיות זדונות כזכיות.

ערכין כט א

ההוא גברא דאחרמינהו לנכסיה בפומבדיתא אתא לקמיה דרב יהודה אמר ליה שקול ארבעה זוזי ואחיל עלייהו ושדינהו בנהרא ולישתרו לך אלמא קסבר סתם חרמים לבדק הבית כמאן כשמואל דאמר הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל אימר דאמר שמואל שחיללו לכתחלה מי אמר הני מילי בזמן שבית המקדש קיים דאיכא פסידא אבל בזמן הזה אפי' לכתחלה אי הכי אפי' פרוטה נמי פרסומי מלתא... מיתבי אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר עד שנת היובל יעבוד עמך ואין שדה החרם נוהגת אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר ויצא ביובל ושב לאחוזתו אין בתי ערי חומה נוהגין אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר לא יצא ביובל ר"ש בן יוחי אומר אין שדה חרמין נוהגין אלא בזמן שהיובל נוהג שנאמר והיה השדה בצאתו ביובל קודש לה' כשדה החרם ר"ש בן אלעזר אומר אין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג אמר רב ביבי מאי טעמא אתיא טוב טוב כתיב הכא כי טוב לו עמך וכתוב התם בטוב לו לא תוננו לא קשיא הא במקרקעי הא במטלטלי והא מעשה דפומבדיתא במקרקעי נמי הוה מקרקעי דחוצה לארץ כמטלטלי דארץ ישראל.